

Türklerin Efsanesi, İslamın Simgesi Malazgirt Muharebesi

Carole Hillenbrand, (Çev.Mehmet Moralı)

Alfa Yayınları, İstanbul, 2015, 312 sayfa, ISBN: 978-605-106-969-2.

Fatih ORTA*

1071’de Bizans ve Selçuklu ordularını karşı karşıya getiren Malazgirt Savaşı’nın günümüzde dahi büyük bir ilgiye mazhar olduğunu söyleyebiliriz. Bunun pek çok sebebi olsa da, Türk milletince Anadolu’nun fethinin bu savaşın galibiyetle neticelenmesi ile başladığı dile

* Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

getirilir. Gerek Batılı gerekse de Türk araştırmacılar bu savaş üzerinde durmuşlardır. Fakat lkemizde bu savaşa dair yazılan kitaplar özellikle son üç dört yıllık süreçte ortaya çıkmıştır. 1971’de savaşın 900. yılı hatrasına armağan olarak hazırlanan ve Türk Tarih Kurumu’na neşredilen *Malazgirt Armağanı* kitabı dışında konu ile alakalı olarak ilmi hüviyette kaleme alınan kitaplar son birkaç yılda neşredilmiştir. rnek vermek gerekirse, Mustafa Alican’ın *Kıyametin İlk Günü Malazgirt 1071*, Muharrem Kesik’in *1071 Malazgirt Zafere Giden Yol*, Erdoğan Merçil’in *Aplarsan ve Malazgirt* adlı editoryal kitabını zikredebiliriz. Bunların haricinde Malazgirt Savaşı’nı konu edinen pek çok edebi eser de mevcuttur. Kısacası bu konuya olan ilgi de bir azalma söz konusu olmadığı kanaatindeyiz.

Edinburgh niversitesi’nde İslam Tarihi profesörü olarak görev yapan Hillenbrand’ın elimizdeki kitabı 2007 yılında *Turkish Myth and Muslim Symbol: the Battle of Manzikert* adıyla Edinburgh’ta neşredilmiştir. Yazarın ayrıca Türkçeye çevrilmiş bir kitabı daha bulunmaktadır: *Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri* (Alfa Yayınları, ev. Nurettin Elhseyini, İstanbul, 2015). Ortaçağ Türk-İslam tarihi üzerine alışan Hillenbrand’ın elimizdeki eseri konuya -bizim için- yeni yaklaşımlar getireceğini düşünüyoruz..

Malazgirt Muharebesi adlı eser iki ana kısım (birinci kısım 5, ikinci kısım 2 bölüm), ekler, kaynakça ve dizinden müteşekkildir. Ek-A’da Mihaik Attaleiates’in kaleminden Malazgirt Muharebesi, Ek-B’de Aristakes Lastivertsi, Urfalı Mateos, Nikeforos Bryennios, Suriyeli Mikhail, el-Makin, Bar Habreus gibi Hristiyan kaynakların verdiği bilgiler ve son olarak Ek-C’de İbnü’l-Adim, Ali b. Mnkid, Ravendi, Reşidüddin gibi ortaçağ Müslüman yazarlarının savaşa dair yazdıkları yazılar yer almaktadır.

Birinci kısım birinci bölümde yazar niçin böyle bir çalışma yaptığı, Savaşın Selçuklu ve Bizans arka planı, Fatımilerin rolü, savaşın günü, seyri, sonuçları ve kaynaklar hakkında bilgi vermiştir. İkinci bölümde savaşa dair (*muahrar*) (*Bu kelimeyi tam anlamadım*) kaynakların tutumu üzerinde durulmuştur. El-Turtuşı, İbn el-Kalanisi, El-Azimi, İbn el-Azrak el-Fariki, Nişapuri, İbnü’l Cevzi gibi kaynakların savaş hakkında neler yazdığı üzerinde durulduğu gibi yazılanların yorumu da yapılmıştır. nc bölümde savaşa dair 13. asır kaynaklarının ne dile getirdiğine temas edilmiştir. Bu cümleden burada El-Hüseyini, El-Bundari, İbn l-Aşir, Sıbt b. El-Cevzi gibi kaynaklarda yazılanlar ve bunların yorumu yer almaktadır.

Dördüncü bölümde ise 14. ve 15. asır kaynaklarının savaşa nasıl bir yaklaşımda bulduklarına değinilmiştir. Reşidüddin, Aksarayı, Hamdullah Mstevfı, Mirhand gibi

History Cnitique – Issue 3, April 2016

zamanın öne çıkan kaynaklarında yer alan bilgiler değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Birinci kısmın beşinci ve son bölümünde Malazgirt Savaşı'nın dönemin kaynaklarında ne şekilde yazıldığına dair bilgiler verilmiştir. Öncelikle İslam tarihçiliğinin/tarihçilerinin anlatım özelliklerine değinilmiş ardından da Malazgirt Savaşı'nın İslam tarihçilerince hangi değerler üzerine inşa edildiğine temas edilmiştir.

İkinci kısmın ilk bölümünde Malazgirt Savaşı'nı takip eden yıllarda Türklerin Haçlılar yaptıkları mücadeleler kabaca ele alınmıştır. Nureddin Zengi ve Selahaddin Eyyubi'nin Frenklerle mücadelesi, Miryokefalon Savaşı, Türk Memlukların Haçlılarla münasebetleri, Osmanlıların Niğbolu Savaşı, Varna Savaşı, İkinci Kosova, İstanbul'un Fethi, Mohaç Savaşı, Viyana Seferi (1683), Akka Savunması gibi önemli olaylar Malazgirt Savaşı düzleminden hareketle yoruma tutulmuştur. Yazarın deyişiyle “*bu bölüm, özellikle İslamın Hristiyanlık karşısındaki üstünlüğünü simgeleyen Malazgirt'in süregiden rol modeli üzerine yoğunlaşmıştır* (s.217).” ifadesini takip eden son bölüm Malazgirt Savaşı'nın Türk milli kimliğinin inşasında nasıl bir role sahip olduğuna dairdir. Atatürk'ün tarihe eğilimi ve Malazgirt Savaşı'na atfettiği önemin de alındığı bu dönemde yirminci asırdaki önemli Türk tarihçiler ve Selçuklu tarihi araştırmalarının durumuna temas edilmiştir. Bu bölümün bize en dikkat çeken tarafı Türk araştırmacıların Malazgirt Savaşı üzerine yoğunlaşmaları ve Selçuklu tarihi ile ilgilidir. Hillenbrand ayrıca bu asırda Atatürk ile Alparslan'ın mukayese edilmesi üzerinde de durmuştur. Bu bölümde ayrıca Malazgirt Savaşı'nın 900. Yıldönümü hazırlıkları da etraflıca ele alınmıştır.

Hillenbrand, Malazgirt Savaşı'nın gerçekte çok büyük bir öneme haiz olduğuna ve Türklere Anadolu'nun kapısını açtığına dair görüşe şüphe ile yaklaşmaktadır. Hillenbrand, “*Gibbon zamanından bu yana tarihçiler geleneksel olarak bu muharebeyi, sonrasında Bizans Küçük Asya'sının kademeli bir şekilde Müslüman Anadolu'ya dönüştüğü bir dönüm noktası olarak görmüştür* (s.15).” şeklinde savaşa dair yaygın yaklaşımı belirtmektedir. Hillenbrand, bu savaşın Bizans için yıkıcı bir niteliği olmadığını ve Selçuklular için de Anadolu'yu fethetmek maksadı ile yapılmadığı kanaatindedir. Yazar, Alparslan'ın Bizans'ın doğusundaki güçsüzlüğü ve dâhili sorunlarından faydalanmadığı, aynı şekilde halefi Melikşah'ın da böyle bir gayret içinde olmadığını belirtmektedir. Hillenbrand, Cheynet'e dayanarak Bizans ordusunun çok az bir kısmının savaşa dâhil olduğunu ve savaşta Bizans ordusunun az bir kısmının dağıldığını belirtir ve Alparslan'ın muharebeden sonraki ılımlı tavrını buna bağlar.

Kitapta Alparslan'ın ilk hedefinin Fatimiler olduğu, Bizans imparatoru Romanos Diogenes'in hücumu ile Alparslan'ın savaşa girmek mecburiyetinde kaldığı anlatılmaktadır. Yazar, Bizans ordusundaki Türklerin taraf değiştirmese ve ihtiyat birliklerinin firar etmese Bizans en kötü ihtimalle günü kurtarabileceğini ifade etmektedir. Yazar, Selçukluların savaşın galibini olduğunu ancak bunun rastlantısal olarak gerçekleştiğini belirtmektedir (s.32).

Ortaçağ İslam kaynaklarını temel alarak eserine yön veren Hillenbrand'ın mezkur kaynaklara nasıl yaklaştığına dair bilgi vermek elzemdir. İslam tarih yazıcılığının ders verici ve Allah merkezli bir tarih modeli olduğunu (s.129) belirtmektedir. Mezkur kaynaklarda Malazgirt Savaşı'nın anlatımında en temel husus olarak savaşın İslam adına yapıldığı ve galibiyetle Hristiyanlığa darbe vurulduğuna işaret edilmektedir. Bu savaşın kazanılmasında kaynaklar, Allah'ın Alparslan'ın yanında olduğu, Alparslan'ın bir mücahid olduğu, Cuma gününün kutsiyeti, Roman Diogenes'in günahkâr olması gibi sebeplerde hemfikirdir.

Malazgirt Savaşı'nda sayıları ne kadar olursa olsun Alparslan'ın ordusu Roman Diogenes'in ordusundan daha az askere sahipti. Mezkur kaynaklarda Selçuklu ordusu bir İslam ordusu olarak algılanır. Bununla beraber Hillenbrand, Alparslan'ın ordusunun tek bir birleşik birim gibi tanıtıldığını, Roman Diogenes'in ordusunun ise Türk, Ermeni, Frenklerden müteşekkil derme çatma bir paralı asker topluluğu olarak tanıtıldığını ve ortak dinsel amaçlarının görmezden gelindiğini ifade etmektedir (s.141). Hillenbrand'a göre Ortaçağ Müslüman kaynaklardan muharebeyi canlandırmaya çalışmak gereksiz bir umuttur (s.161).

Anadolu'nun Türk yurdu olma sürecinde göze çarpan olaylardan birisi de Myriokephalon Savaşı'dır. Carole Hillenbrand'ın kanaatine göre bu savaş bir dizi önemli yönüyle Malazgirt'in tekrarıdır. Hillenbrand'a göre; *“Ortaçağ İslam tarihine eğilen hem batılı hem de Türk araştırmacılar, Myriokephalon Muharebesini görmezden gelmeye eğilimlidir. Cahen bile, bu muharebeye çok az dikkat eder. Modern Türk araştırmacılar içinde, muharebede gerçekten genel bir önem gören yalnızca Köymen'dir”* (s.178-79).

Yazar bu savaşın tarih yazımında potansiyeli olduğunu ancak görmezden gelindiğini de ifade etmektedir.

Milli Mücadele'nin kazanılması ve akabinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin bir dizi yenilik programlarını gerçekleştirmesi sürecinde tarihe ayrılan önem göze çarpmaktadır. Mustafa Kemal Atatürk'ün yoğun teşvikleri neticesinde tarih araştırmalarında gözle görülür

bir kıpırdanma vardı. Türk milliyetçiliği ile Türk tarihçiliğinin birbirine paralel seyrettiği bu dönemde Fuad Köprülü bir lokomotifi andırıyordu. Hillenbrand'ın ifadesi ile *Köprülü, Köymen, Kafesoğlu, Turan gibi Türk tarihçiler, Osmanlı döneminin çok kültürlü karmaşıklığı aşır delici bir yoğunlaşmayla Anadolu'nun ilk fatihleri olan Selçuklulara odaklanabiliyorlardı* (s.225). Gerçekten de cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Selçuklulara karşı bariz bir ilgi mevcuttur.

Son bölümde yazar, Köymen, Kafesoğlu, Turan gibi Selçuklu tarihi mütehassıslarının Malazgirt Savaşı'na nasıl yaklaştıklarını ele almıştır. Hillenbrand'ın mevzu ile alakalı yorumu ise şöyledir:

“Selçuklular üzerine kimi Türkiyat araştırmalarında görülen farklı, ama aynı ölçüde üzüntü verici eksiklik de açık şovence yaklaşımlardır; bu eğilimin en belirgin örneği, Turan'ın Selçukluların dünyayı fethetmek üzere ilahi bir vekâlete sahip oldukları temasını incelemesinde görülür, bu tutum Amerikalı İslam tarihçisi Stephen Humphrey tarafından eleştirilmiştir.” (s.231).

Carole Hillenbrand'ın elimizdeki eseri Orta Çağ İslam kaynakları temel alınarak hazırlanmış, ayrıca yer yer Bizans kaynaklarının da şahitliğine başvurulmuştur. Savaşı takip eden yıllardan Türkiye Cumhuriyeti'nin içinde bulunduğumuz yıllarına kadar Malazgirt Savaşı'nın İslam ve daha sonra Türk kaynaklarda nasıl yorumlandığı üzerinde durulmuştur. Kanaatimizce böyle bir çalışma daha evvel literatürümüzde mevcut değildi. Eserde yer yer bizim yıllardan beri alışageldiğimiz söylemlere/bilgilere muhalefet edilmesi dikkat çekse de savaşın niteliğine ve sonuçlarına dair önemli yorumlar içermektedir. Ayrıca zengin ve doyurucu bir kaynakçaya da sahip olması kıymetini arttıran hususiyetlerden bir tanesidir.